

Vojtěch Zmek

Mělnický Sokol v předvečer Velké války: pronárodní ideály a rostoucí role žen

Vojtěch Zmek,
vojta.zmek2000@gmail.com

Sokol in Mělník on the Eve of the Great War: National Ideals and the Growing Role of Women

Abstract: The paper deals with the development of the Sokol Physical Education Association in Mělník between 1905 and 1914, a period of intense social changes preceding the outbreak of the largest war the world had ever seen. For the Mělník Sokol Association, this was a period of frequent crises, but also of growth in membership after the opening of its own Sokol gymnasium. This was followed by a turning point symptomatic of the period under study characterised by great changes in society. In addition to a generational change in membership, this mainly involved the establishment of a women's section in Mělník's Sokol in 1906. The paper also analyses the organisational background and social impact of the association both in the city and its surrounding area. Attention is also paid to cultural events, including the Sokol's characteristic Shrovetide carnivals, grape harvest festivities, and other events promoting national character. The newly built Sokol gym offered a wide range of uses, from exercise to university extension courses to film screenings. The analysis of the local Sokol unit as an important cultural and national-educational driving force in Mělník and its surroundings is based primarily on the collection of the Mělník's Sokol Physical Education Association stored in the State District Archive Mělník and research of local periodicals of the time. The paper helps to understand the turbulent social change of the time in the local environment of Mělník in the very early 20th century. Among other things, it examines the manifestations and malleability of the nation-building character of this association on the border with the German ethnic group on the eve of World War I.

Keywords: Sokol, Mělník, regional history, physical education, association, national movement

Sokolské hnutí se do dnešní doby hlásí k ideovému odkazu zakladatele Miroslava Tyrše vyjádřeného slovy „Naše snaha po rozvoji za dovršenou se pokládáti nemůže, pokud každý Čech též sokolem se nestal“.¹ Takto pojatý ideál působil daleko nadějněji na přelomu 19. a 20. století než po obnově Sokola po roce 1989. V prostředí již zformovaného moderního českého národa, jehož politický vrchol měl o několik málo let později teprve přijít, představovalo sokolství přirozenou a sdílenou formu občanského života.

Vzhledem k zeměpisné poloze města Mělník nedaleko českého centra Prahy pronikla sokolská myšlenka do tohoto královského věnného města na soutoku

1 Miroslav TYRŠ, *Náš úkol, směr a cíl*, Praha 1910, s. 8.

Labe a Vltavy velmi záhy. Již šest let od založení první tělovýchovné jednoty Sokol Miroslavem Tyršem a Jindřichem Fügnerem v Praze vzniká roku 1868 sokolská jednota též v Mělníku. Ta plnila pozici vedoucí jednoty svého okresu a zároveň významnou roli pomyslné národní „stráže“ v prostoru česko-německého jazykového a národnostního prostředí. Tato funkce byla zvýrazněna výstavbou sokolovny roku 1904,² chápané jako chrám národní tělovýchovy. Pro celý okres vznikla stavba mimořádného kulturního i národního významu.

Mělník byl poslední výspou českého etnika na sever od Prahy. Pouhých sedm kilometrů vzdálený Liběchov byl již obcí s převahou německých obyvatel. Národnostní stýkání a potýkání tak bylo nedílnou součástí každodennosti mělnických Sokolů a výrazně se promítalo do jejich činnosti. Počátek 20. století byl pro mělnický Sokol zlomový, procházel totiž řadou proměn, které nezřídka vedly ke krizovým situacím. Studie si klade za cíl vystihnout, do jaké míry se do fungování této místně významné instituce promítaly širší sociální změny předválečné společnosti a jak tyto procesy ovlivňovaly každodenní život sokolské jednoty. Současně se zaměřuje na otázku společenského a kulturního významu Sokola pro město Mělník a jeho bezprostřední okolí.

Předkládaná studie sleduje primárně chronologickou linku vývoje Sokola Mělník. Nejprve se soustředí na klíčové strukturální a kulturní aspekty fungování jednoty, aby následně mohla sledovat jejich proměny v konkrétním historickém vývoji posledních let před vypuknutím první světové války. Tento postup umožňuje nahlížet místní sokolskou jednotu nejen jako instituci s relativně stabilními pravidly, ale i jako dynamický organismus reagující na širší společenské proměny.

Sokolským hnutím a tělovýchovou jako takovou se v české historiografii dlouhodobě zabývá řada autorů. Marek Waic se věnuje především faktografickému zpracování dějin sokolství,³ Jan Waldauf přináší zahraniční pohled z Kanady,⁴ zatímco Petr Roubal analyzuje sokolský odkaz během socialistické éry spartakiád.⁵ Stěžejní pramennou základnu této studie však tvoří archivní fondy uložené ve složkách Státního okresního archivu (SOKA) Mělník. Samotné těžiště práce se sokolskými prameny spočívá v analýze zápisů ze schůzí správního výboru mělnické jednoty. Další klíčovou složku pramenné základny představuje mělnický dobový tisk. Ten byl využit zejména na dokreslení prostředí, v kterém se odehrávají události formující mělnický Sokol ve sledovaném období.

Důležitým doplňkem archivních a periodických pramenů je regionální literatura zaměřená na Mělnicko a okolí. Zde byly využity zejména práce historika Jana Kiliána⁶ a aktéra dobového hnutí v Mělníku a člena místní sokolské jednoty Jaroslava Čvančary.⁷ S ohledem na charakter studie bylo nutné pracovat v hojně míře právě s dobovými tiskovinami, především se sokolskou periodickou tvorbou⁸ doplněnou o regionální noviny a časopisy.⁹

Samotná sokolská jednota v Mělníku vznikla v květnu roku 1868. Prvotní impulz k jejímu založení byl spjat se snahou účastnit se vlastenecké slavnosti položení základního kamene Národního divadla. Této události se mělničtí pod hlavičkou Sokola nakonec nemohli zúčastnit, a to z důvodů úředních průtahů s povolením založit spolek. Již od počátku bylo zjevné, že se mělnický Sokol bude chtít profilovat nejen jako tělovýchovný spolek, ale také jako významný aktér míst-

2 Viz Vojtěch ZMEK, *Formování a první léta Tělocvičné jednoty Sokol Mělník*, bakalářská práce, FF UK, Praha 2022, <http://hdl.handle.net/20.500.11956/175041> (27. 12. 2025).

3 Marek WAIC, *Sokol v české společnosti 1862–1938*, Praha 1996; TÝŽ, *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, Praha 2013; TÝŽ, *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*, Praha, 2018.

4 Jan WALDAUF, *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*, Luhačovice 2007.

5 Petr ROUBAL, *Československé spartakiády*, Praha 2016.

6 Jan KILIÁN a kol., *Mělník*, Praha 2010; TÝŽ, *Dějiny Liběchova*, Liběchov 2016.

7 Jaroslav ČVANČAR, *Památník k oslavě šedesátiletí tělocvičné jednoty sokol Mělník 1868–1928*, Mělník 1928.

8 *Věstník sokolské župy Barákovy*, Praha, 1913–1936.

9 Mladé Podřipsko: pokrokový týdeník podřipský. Mělník, 1905–1916; *Obzor*: Lidový. Svobodomyslný. Pokrokový týdeník. Mělník, 1907–1914; *Pšovan*: Agrární týdeník pro Mělnicko a okolí. Mělník, 1911–1914; *Stráž na Labi*: Časopis ku obraně jazykového pomezí Podřipska. Liběchov. 1910–1915.

ního veřejného a národního života. Klíčovou roli při etablování jednoty hrála městská elita v osobě Františka Vinklera, prvního starosty Sokola Mělník.

Jednota se nicméně formovala v období politické i hospodářské nestability 70. let 19. století. Tento jev se negativně promítl do její členské základny i činnosti, mimo jiné v důsledku zásahů státní moci proti sokolským aktivitám či omezení účasti učitelů v jednotě. I přes tyto obtíže se mělnickému Sokolu podařilo udržet kontinuitu činnosti a postupně se stal pevnou součástí městského spolkového života. Ten tvořily i další tradiční spolky. Jako první byl založen Zpěvácký (*1861), později dobrovolných hasičů (*1874), který v 70. letech 19. století představoval hlavní konkurenci Sokola ve městě, dále kontinuálně fungující Klub veslařů mělnických (*1881), který se kromě veslování staral i o provozování jiných sportů. Vznikl zde i jeden z nejstarších Klubů českých turistů (*1889).¹⁰ Sokola však v prvních desetiletích trápila zejména kolísavá účast na pravidelných cvičeních, která se zpravidla zvyšovala pouze v souvislosti s blížícími se vrcholnými akcemi.

Další důležitou otázkou tvořilo prostorové zajištění pravidelného cvičení Sokola. V průběhu 19. století sice mělničtí Sokolové projeví snahu o vybudování vlastního chrámu tělovýchovy, avšak opakovaně naráželi na nedostatek finančních prostředků a jiné organizační překážky. Byli tak nuceni po prvních 36 let využívat místní hostince a školní tělocvičny. Finanční situace se též zkomplikovala pádem hospodářské záložny v závěru 90. let 19. století, v níž byl za hlavního viníka označen tehdejší starosta jednoty a okresní tajemník František Vinkler.¹¹

Dalším významným mělnickým specifikem byla činnost v jazykově smíšeném česko-německém prostředí. Mělnická jednota se aktivně zapojovala do podpory české menšiny, a to jak materiálně, tak ideově. Paralelně se Sokol Mělník snažil nalézt své místo v rámci sokolské organizace. V roce 1897 zakotvil v župě Barákově, kde získal vedoucí postavení v rámci svého okrsku. Završení dlouhodobého úsilí o stabilizaci jednoty představovalo zahájení stavby Tyršova domu v roce 1903 a jeho slavnostní otevření v srpnu 1904.¹² V té době mělnický Sokol sdružoval na 257 mužských cvičenců.¹³ Samotný Mělník přitom na počátku 20. století čítal 8500 obyvatel.¹⁴

↑ I. Starosta Sokola Mělník (1868–1897) František Vinkler. Zdroj: Jaroslav ČVANČAR, *Památník k oslavě šedesátiletí tělocvičné jednoty sokol Mělník 1868–1928*, Mělník 1928.

Sokol dostal chrám a ženy hlas

Otevření Tyršova domu znamenalo pro mělnickou sokolskou jednotu zásadní předěl. Nově získané zázemí umožnilo stabilizaci a zvýšilo potenciál dalšího rozvoje. Okamžitým výsledkem byl nárůst členské základny a zvýšená návštěvnost pravidelných cvičení. Celkově se jednalo o velký úspěch, protože na počátku

10 Jan KILIÁN a kol, *Mělník*, Praha 2010, s. 272–274.

11 Viz Vojtěch ZMEK, *Formování a první léta Tělocvičné jednoty Sokol Mělník*, bakalářská práce, FF UK, Praha 2022, <http://hdl.handle.net/20.500.11956/175041> (1. 2. 2026).

12 Státní okresní archiv Mělník (dále SOKA Mělník), fond Tělocvičná jednota Sokol Mělník (dále f. TJ Sokol Mělník), inv. č. 5, Zápis ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis ze schůze správního výboru 13. července 1904.

13 J. ČVANČAR, *Památník k oslavě šedesátiletí*, s. 68.

14 Historický lexikon obcí ČR 1869–2005. I. díl [online] [cit. 3. 1. 2026]. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/docs/107508/8bc22eb2-b0bd-8ff2-1256-dd9373457cd4/13n106cd1.pdf?version=1.0>

↑ II. starosta Sokola Mělník (1897–1906) Viktor Vávra. Zdroj: Jaroslav ČVANČAR, *Památník k oslavě šedesátiletí tělocvičné jednoty sokol Mělník 1868–1928*, Mělník 1928.

20. století bylo poměrně vzácné, aby Sokolové disponovali soukromými prostory.¹⁵ V posledním předválečném roce připadalo na 1217 existujících jednot Sokola pouhých 142 sokoloven.¹⁶

Další změnou spojenou v tomto období s mělnickou jednotou byla výrazná generační obměna ve vedení. Na valné hromadě v květnu 1905 byl naposledy zvolen do čela Sokola Viktor Vávra, který byl aktivním členem jednoty od roku 1875 a od valné hromady 1897 také historicky druhým starostou Sokola Mělník. Tehdy vyměnil aférou zasaženého dlouholetého starostu Františka Vinklera, jenž stál za vznikem Sokola v Mělníku. Vinkler se zapletl do pádu místní hospodářské záložny mezi lety 1896–1898, což ho stálo postavení nejen v Sokole, ale i v místní samosprávě.¹⁷ Mělnický Sokol měl v hospodářské záložně uložen stavební fond, a jelikož peníze nevybral včas, přišel o poměrnou část na plánovanou stavbu.¹⁸

Na Vávru tak zbyla nezáviděníhodná pozice. Musel se zasadit o spravení pošramocené pozice Sokola v Mělníku a dovést výstavbu sokolovny do zdárného konce. Po sedmi letech práce svou úlohu splnil. Nadále však neměl dostatek sil vzdorovat mladickému elánu v jednotě, který se postupně prosazo-

val. Na valné hromadě 10. dubna 1906 byl zvolen za starostu jednoty JUDr. Vendelín Tadra, rodák z Prahy a nový člen mělnické jednoty, kde byl zapsán od počátku roku 1905.¹⁹ Hned ve svém prvním proslovu v pozici starosty mělnické jednoty vyzval nový starosta mladé členstvo „ke zvýšenému cvičení a pečlivé přípravě na následující sletový rok“.²⁰

S novým vedením jednoty se dostala na přetřes též aktuální otázka ženského postavení v rámci jednoty. Ostatně přeměna statusu žen v rámci sokolského uspořádání zasáhla celé hnutí již na přelomu 19. a 20. století. Veškeré snahy vyústily ve vznik samosprávných ženských odborů v Praze v roce 1903.²¹ O svých záležitostech si tak mohly ženy začít rozhodovat samostatně. Do té doby byla ženám v rámci Sokola přisouzena pouze pomocná úloha, která spočívala v organizování veřejných sbírek či výpomoci při slavnostech organizovaných jednotou svých mužů.

Účast žen na tělesných cvičeních byla do té doby vnímána nejen jako nebezpečí pro jejich zdraví a pověst, ale též jako ohrožení integrity sokolského hnutí, které mělo plnit samozvanou úlohu „národní armády“.²² Postupná změna ve společenském vnímání ženského cvičení přicházela s blížícím se koncem 19. století. Její hlavní postavou byla Kleměňa Hanušová, která prosazovala ženskou tělovýchovu již od počátku 60. let 19. století, a to i prostřednictvím řady metodických spisů pro výuku tělesné výchovy.²³ Spolu s dalšími ženami a Miroslavem Tyršem stála

15 Martin KLEMENT, *Tělocvična: Symbol utváření mnohovrstevnatého jedincova sebepojetí*, in: Milan HLAVAČKA – Jakub RAŠKA, *Symbyly doby: historické eseje*. Praha 2019, s. 101.

16 M. WAIC, *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*, s. 59 a 94.

17 Milan HLAVAČKA, *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*, Praha 2006, s. 55–56.

18 J. ČVANČAR, *Památník k oslavě šedesátiletí*, s. 46–50.

19 Tamtéž, s. 68.

20 Mladé Podřipsko II., č. 15.

21 M. WAIC, *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, s. 74.

22 P. ROUBAL, *Československé spartakiády*, s. 65.

23 Marie BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Gender sondy, Praha 2005, s. 50.

také za vznikem Tělocvičného spolku paní a dívek pražských (*1869).²⁴ Sám Tyrš – razící evoluční teorii vývoje národů – byl totiž nespokojen s „fyzickou nečinností“ ženské poloviny národa.²⁵ Spolek byl od svého počátku závislý na Sokolu Pražském, jehož struktury kopíroval a jehož cvičební prostory si vypůjčoval. K definitivní fúzi těchto organizací došlo v roce 1912.

Téma razantní změny pozice žen v rámci mělnického Sokola se objevilo hned na první schůzi nového správního výboru ke konci dubna 1906. Závazné usnesení zřídit ženský odbor padlo na jednání správního výboru o 3 měsíce později. V návaznosti na toto rozhodnutí byl zaslán článek do novin zvoucí místní dámy k participaci na tomto projektu. Ihned v dalším čísle si však autor stěžuje na nulový zájem místních žen vstoupit do ženského odboru.²⁶ Vedení Sokola na nezájem zareagovalo pořádáním přednášky na trochu paradoxní téma: důležitost tělocviku pro ženy.²⁷ Agitace formou pojednání o významu tělesného tužení zabrala a na sklonku roku 1906 již bylo zapsáno dostatečné množství žen na založení mělnického ženského odboru Sokola.

K definitivnímu započetí jeho činnosti došlo v únoru 1907. U této příležitosti se 10. února konala v Tyršově domě přednáška Barbory Šourkové, náčelnice ženského odboru Sokola Vyšehrad, na téma „ženské odbory sokolské“. Na ni navazovalo historicky první cvičení mělnického ženského odboru.²⁸ První schůze však proběhla až 24. března 1907 a bylo zde zvoleno vedení. Předsedkyní se stala sestra Růžena Valentová se ziskem 32 hlasů, tedy všech přítomných dam.²⁹ Delegátem správního výboru pro ženy se stal mladý advokátní koncipista Ludvík Fořt, který byl zároveň cvičitelem ženského odboru, protože ženy zatím nedisponovaly vyškolenou cvičitelkou.³⁰ Fořtova cvičitelská průprava nejspíše vůbec neobsahovala cviky pro ženy. Je nutné si uvědomit, že cvičební sestavy určené pro ženy byly mnohem méně namáhavé a řadu úkonů vůbec neobsahovaly. Hlavním argumentem pro genderovou podmíněnost jednotlivých cviků byla odlišná fyzická konstituce mužů a žen.³¹

V Mělníku tak vznikl další ženský spolek, který se zařadil mezi již existující. Do už etablovaných se řadil místní odbor Národní jednoty severočeské, ženský spolek Červeného kříže království Českého pro Mělník anebo „Sv. Ludmila“, křesťansko-katolický vzdělávací spolek českých žen a dívek v Mělníku. Do jejich náplně patřilo: podporování národního smýšlení, vzdělávání v severních Čechách, podpora členů v krizových situacích soukromého i veřejného života, přispívat na sirotky či doplňovat péči státu o zraněné a nemocné vojáky.³² Ženský odbor Sokola se s těmito úkoly taktéž plně ztotožnil a plynule se zařadil mezi ostatní, již fungující mělnické ženské odbory. Mezi nimi se jevil jako jediný inovátorský, liberálně orientovaný a současně emancipační.

↑ III. Starosta Sokola Mělník (1906–1922) JUDr. Vendelín Tadra. Zdroj: Jaroslav ČVANČAR, *Památník k oslavě šedesátiletí tělocvičné jednoty sokol Mělník 1868–1928*, Mělník 1928.

24 Tamtéž, s. 97.

25 Denisa NEČASOVÁ, „Pažatý, stehnatý“ muž – „pažatá, stehnatá“ žena? Gender a tělocvičné aktivity 19. století, in: Edd. Ambrožová, H. a kolektiv, *Historik na Moravě*, Brno 2009, s. 726.

26 Mladé Podřipsko II., č. 30.

27 Tamtéž, II., č. 33.

28 Tamtéž, III. č. 4.

29 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. Č. 14, Zápisy ženského odboru 1907–1913, Zápis z ustanovující schůze ženského odboru 24. března 1907.

30 J. ČVANČAR: *Památník k oslavě šedesátiletí*, s. 69.

31 D. NEČASOVÁ, „Pažatý, stehnatý“ muž – „pažatá, stehnatá“ žena?, s. 731–732.

32 Mladé Podřipsko III., č. 6.

↑ Tyršovův dům v Mělníku roku 2024. Zdroj: archiv autora; autor fotografie: Vojtěch Zmek

Proces etablování žen však neproběhl bez potíží. Byť už před začátkem léta čítal ženský odbor 52 členek, na podzim přišel první krizový moment. A to i v situaci, kdy za sebou ženy měly účasti na veřejných cvičeních a též se historicky poprvé účastnily všesokolského sletu v roce 1907 v počtu 16 cvičenek. Průvodu se ještě účastnit nemohly, tato výsada patřila jen mužům, kterých se téhož sletu zúčastnilo z Mělníku pouze 18.³³ Ženy se poprvé objevily ve slavnostním průvodu až během prvního poválečného sletu roku 1920.³⁴

Sporným bodem se stalo, zda bude možnost vstupu do galerie tělocvičny během ženských cvičení. Zejména cvičitel žen Fořt úpěnlivě dbal na samotu při jejich cvičení, aby se na ně mladíci nechodili dívat. Celý spor byl nakonec rozhodnut kompromisním řešením:

cvičení ženského odboru se mohou účastnit jen členové cvičitelského sboru. Celá situace byla s odstupem času spíše úsměvná. V památníku z roku 1928 je vylíčena následujícími slovy: „Podíváme-li se dnes na fotografie tehdejších cvičenek, nechápeme, proč celá ta aféra vyvolala tolik rozčilení. Jejich cvičební úbor připomíná spíš klášter než tělocvičnu a našinec se jen diví, proč nemají kolem hlavy svatozář; cvičit v tolika obalech bylo přec hotové mučednictví...“³⁵

Z dnešního pohledu lze porozumět zvýšenému zájmu mužů o ženská cvičení, která zkrátka přitahovala pozornost. Aktivní zapojení žen do tělovýchovného spolku představovalo dobově moderní tendenci, která v sobě skýtala též účelnost. Ženy se pravidelným fyzickým pohybem měly utužovat a stát se zdravějšími. Současně však vedení jednoty muselo klást důraz na zachování mravních zásad v rámci spolku, a to zejména u mladších mužských členů. Právě ochrana důstojnosti cvičenek byla jedním z argumentů, jimiž byla omezení vstupu na cvičení legitimizována. Jednota se zároveň snažila formovat etické postoje svého členstva prostřednictvím přednášek o mravnosti a etice pravého Sokola.

Ženský odbor Sokola Mělník se tak i přes tuto drobnou, a dnes již spíše úsměvnou příhodu, podařilo etablovat a vydobyl si svou silnou pozici v rámci ženských spolků ve městě. V samotné mělnické jednotě pak představovaly ženy výraznou motivaci pro mužské členstvo, kterému se v průběhu veřejných akcí či pravidelných cvičení ženy minimálně vyrovnaly, často je i předčily.

Společenské události v roce jubilejním

S rokem 1908 se blížilo i 40. výročí vzniku mělnického Sokola. Místní jednotě bylo zpravidla souzeno mít v jubilejních letech své existence potíže znemožňující naplnit jejich potenciál. Desetileté výročí (1878) proběhlo skromně z důvodu celkové krize sokolství, která se Mělníku taktéž nevyhnula. Druhé jubilejní výročí

33 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. Č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis ze schůze správního výboru 11. července 1907.

34 Jitka SCHŮTOVÁ, Ženy v Sokole, in: J. SCHŮTOVÁ a M. WAIC, *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších středoevropských zemích. Vznik a vývoj do druhé světové války*, Praha 2003, s. 69.

35 J. ČVANČAR: Památník k oslavě šedesátiletí, s. 70.

roku 1888 proběhlo opět komorně, tentokrát kvůli rivalitě s nedalekou Roudnicí nad Labem (*1868), jež uspořádala oslavy svého 20. výročí v tutéž dobu. Zároveň mělničtí plánovali začít u příležitosti výročí se stavbou sokolovny, na kterou nebyl dostatek financí.³⁶

Jediným opravdu povedeným výročím byla oslava čtvrtstoletí jednoty v srpnu 1893 spojená s župním cvičením. Akce to byla vydařená, a to i přes fakt, že u její příležitosti měl být původně položen základní kámen Tyršova domu, na který bylo třeba ještě dlouhých deset let počkat. Následující oslava, tentokrát 30. výročí jednoty roku 1898 byla zasažena defraudantskou kauzou bývalého starosty Františka Vinklera. Místo oslav se pracovalo na obnově jména jednoty.

Blížící se 40leté výročí nenabízelo o moc lepší vyhlídky. Vlastně tak navazovalo na dlouhou šňůru nevydařených jubilejních ročníků. Omlazení vedení jednoty bylo doprovázeno špatnými mezigeneračními vztahy. Starší členstvo se odmítalo řídit pokyny mladých, kteří svou vlastní nízkou aktivitou neshody prohlubovali. Úvodní entuziasmus dívek a dam část členek také opustil. Jediným světlým momentem bylo neutuchající cvičení mládeže – dorostu a převážně žactva.³⁷

Přesto, anebo právě proto bylo rozhodnuto oslavit 40leté výročí jednoty o posledním červnovém víkendu. Ženský odbor již tradičně obstaral na cvičišti bufet a kavárnu, jejich institucionalizace v rámci sokolské struktury tak neměla vliv na jejich tradiční činnost během podobných podniků. Veškerá příprava cvičiště zase spočívala na bedrech mužů. V sobotu 27. června byla pořádána sokolská beseda zakončena proslovem starosty o historii mělnické jednoty, kterému naslouchal z čestného místa i zbytek žijících zakládajících členů. Po skončení oficiálního programu se rozproudila čilá taneční zábava, jež trvala do pozdních nočních hodin.³⁸

V neděli 28. června proběhlo okrskové cvičení všech kategorií mužů, žen, žáků a žákyň. Za účasti okolních jednot – Vodolka (dobový termín – pozn. aut.)³⁹, Satalice, Vysoká Libeň, Litoměřice, Všetaty, Přívory, Obráštiví, Neratovice a Čechelice. Cvičení začalo žactvo, na něž navázal ženský odbor, a nakonec vystoupili muži.⁴⁰ Vydařená událost společně se slušným výdělkem z bufetu vedla k pozvednutí nálady v jednotě.

Slet župy Barákovy, do níž patřil i Mělník, proběhl téhož roku v Brandýse nad Labem, který taktéž slavil 40. výročí. Brandýs byl však zatížen činem městského zastupitelstva, které jmenovalo čestným občanem „germanizátorského místodržitele“⁴¹ Karla Mariu hraběte z Coudenhove. Mělničtí reagovali na tuto skutečnost rozhodnutím ještě více povzbudit členstvo k účasti na sletu, aby český národ ukázal svou sílu. Cestovné aktivních členů na slet tak bylo hrazeno z pokladny spolku. Mělník byl reprezentován 13 členkami ženského odboru a 15 mužskými členy v kroji, z nichž se 14 zúčastnilo cvičení.⁴²

Dalším pokusem věcně se snažícího správního výboru o oživení aktivity členstva bylo pořádání podzimních univerzitních extensí neboli přednášek univerzitních profesorů. Pomyslným startérem se stal Tomáš Garrigue Masaryk, který přijel do Tyršova domu přednášet na pozvání místního odboru České strany státoprávně pokrokové 20. září 1908.⁴³ Celou přednášku zastřešoval název „potřeba pokrokové politiky“, ústředním tématem pak byl právě *pokrok*. Ten byl také, dle Masaryka, hlavním požadavkem pokrokové politiky a spočíval v rovnosti všech. Ta měla být dosažena prací nejen tělesnou, ale i psychickou. Celková účast činila

36 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 3, Zápisy ze schůzí správního výboru 1885–1897, jednateelská zpráva 22. května 1888.

37 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zpráva cvičitelského sboru 10. března 1908.

38 Tamtéž, Zápis ze schůze správního výboru 21. května 1908.

39 Odolena Voda.

40 Mladé Podřipsko IV, č. 27.

41 Tamtéž, IV. (č. 29).

42 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis ze schůze správního výboru 11. srpna 1908.

43 Tamtéž, Zápis ze schůze správního výboru 1. října 1908.

účtyhodných 600 návštěvníků z města i širokého okolí. Přednáška byla rozdělena do sedmi čtvrt hodinových částí a poté byla zahájena diskuse, která netrvala příliš dlouho z důvodů urážek sociální demokracie tázajícími. Celá schůze byla ukončena po necelých třech hodinách na pokyn zeměpanského komisaře.⁴⁴

Dalšími přednášejícími byli profesori z české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Přednášky se konaly dvakrát do měsíce v neděli od 3 hodin odpoledne a vstupné bylo 40 h (haléř). První proběhla 11. října 1908 na téma „význam chorob ve věku dětském“, přednášejícím byl prof. dr. František Scherer. Dalšími tématy byly „dítě nezvedné a nemravné“ – prof. dr. Ladislav Haškovec; „Alpy“ (s promítáním obrázků) – prof. dr. Václav Švambera; „ženská otázka“ – docent dr. Břetislav Foustka a celý podzimní přednáškový blok byl uzavřen 6. prosince přednáškou „Čechy a Itálie ve středověku“ od prof. dr. Václava Novotného⁴⁵, tedy od jednoho z významných historiků Gollovy školy.

Přednášky měly zajistit rozšíření obzorů nejen pro členy jednoty, ale i pro veškeré okolní obyvatele. Vedení jednoty stále dbalo na tradiční sokolské myšlenky na tužení nejen těla, ale i mysli. Předpokládána návštěvnost přednášek byla naplněna, jen dělnická třída byla údajně zastoupena velmi málo. Sokolovna se velmi rychle stávala kulturní centrem celého města. Jak bude z textu ještě patrné, její význam v předválečném období rostl.

Podzimní přednášky ještě neskončily, a Sokol již plánoval další akci na zimní období. Šlo o tradiční sokolské novoroční šibřinky, tedy o společenskou akci na podporu české myšlenky a posílení místní komunity. Tematické zaměření plesu se jako obvykle nechávalo na samotných účastnících. Soutěž o námět šibřinek byla pravidelně vyhlašována v místním tisku, přičemž vítěz byl následně oceněn.

Návrhů obdržel šibřinkový výbor do stanoveného data 15. prosince celkem osm.⁴⁶ O finálním rázu rozhodovala zvláštní komise v čele se starostou Tadrou. Po dlouhých jednáních zvítězilo téma „ve znamení sportu“.⁴⁷ Volba tohoto motivu vycházela především z jeho finanční nenáročnosti, neboť umožňovala zapojení místních sportovních klubů, které také spolupracovaly při zajištění dekorace. Bylo nicméně ustanoveno omezení týkající se zákazu používání německých vlajek. Pojetí šibřinek se tak mělo jasně vymezovat v pronárodním smyslu.

O tom, jakou vážnost měly šibřinky pro mělnickou jednotu, vypovídá počet schůzí konaných k této akci. Schůze sloužily k promýšlení veškerých vystoupení, dekorací a celkového programu do nejmenších detailů. Vždyť jen pro zvolení ústředního tématu se šibřinkový výbor musel sejít čtyřikrát. Dalších šest schůzí absolvovali jeho členové k doladění nejmenších detailů, aby se ples nakonec 6. února 1909 vydařil.

Místní tisk se o šibřinkách zmiňoval zejména s ohledem na odlehčenější téma plesu: „ráz Šibřinek dává návštěvníkům možnost dostavit se v úboru co možná nejlépe, v němž zajisté daleko lépe bude lze oddat se požitku tance, než v těsných toiletách plesových“.⁴⁸ Pro Sokol se jednalo o jednu z mála akcí, při kterých mohl rozšířit finance ve vlastní kase, jež neustále zela prázdnotou z důvodu přetrvávajícího splácení dluhu po stavbě Tyršova domu.

Celý podnik se nakonec velmi vydařil a přinesl do kasy jednoty 504 K 42 h.⁴⁹ Celková decentní, ale velmi vyvážená výzdoba spolu s maskami účastníků napomohla k uvolnění atmosféry a k hezkému večeru strávenému ve společnosti. Hlavní složkou zábavního programu pak byla parodizovaná postava starého buršáka⁵⁰

44 Obzor II., č. 39–41.

45 Mladé Podřipsko IV., č. 41.

46 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 21, Zápisy ze šibřinkového výboru 1907–1928, Zápis ze šibřinkového výboru 20. prosince 1908.

47 Tamtéž, Zápis ze šibřinkového výboru 4. ledna 1909.

48 Mladé Podřipsko V., č. 2.

49 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 21, Zápisy ze šibřinkového výboru 1907–1928, Zápis ze šibřinkového výboru 15. února 1909.

50 Člen spolku německých vysokoškolských studentů

s barevnou cereviskou a stará čarodějnice na koštěti.⁵¹ Využitá dekorace byla po plesu, ostatně jako obvykle, zaslána mělnické chráněnce do Ústí nad Labem.

Sokolové z Ústí nad Labem byli přiděleni mělnickému Sokolu v rámci programu chráněných jednot z *ohroženého*, tedy převážně Němci obývaného území během roku 1898. Ústředním úkolem mělnické jednoty byla finanční a materiální podpora chodu tamější sokolské organizace. Tato pomoc měla různorodé podoby a zahrnovala jak pravidelné finanční příspěvky na provoz jednoty, tak například úhradu nákladů spojených s dopravou na sokolská cvičení či zasílání tiskovin a literatury s národně osvětovým zaměřením, určené českému obyvatelstvu žijícímu v prostředí s početnou německou většinou.

Dlouhé měsíce stagnace mělnické jednoty

Zhoršující se nálada příslušníků mělnického Sokola byla cítit již ve dnech před uskutečněním pravidelné valné hromady pro rok 1909. Členstvo si celý uplynulý rok stěžovalo na neaktivitu vedení a malý počet akcí. Odpověď od vrchních představitelů získalo širší členstvo právě na březnové valné hromadě. Vedení jednoty přešlo z obrany do útoku a v průběhu rokování naopak kritizovalo přístup členstva k veřejným akcím, cvičením a jiným vystoupením. Paradoxem zůstává, že pouze starší cvičenci si vysloužili slova chvály mladého vedení za svůj aktivní přístup k cvičení. Ani jim se nicméně kritika nevyhnula, údajně málo propagovali sokolskou myšlenku mezi svým potomstvem. Valná hromada byla zakončena všeobecnou výzvou „méně povídání a více činů!“.⁵²

Tyršův dům byl jediným objektem v Mělníku schopným pořádat společenské události většího rozměru. Záhy se stal kulturním centrem města, což jednotě přinášelo nesporné výhody, ale i výrazná omezení. Na jedné straně dostávala možnost být neustále v centru společenského a kulturního dění a získávat finanční prostředky z pronájmů tělocvičného sálu. Na straně druhé však bohatý kulturní harmonogram akcí spojených se sokolovnou komplikoval organizaci pravidelných cvičení členstva. Ta byla proto často odsouvána do pozdních večerních hodin, což jen přispívalo k růstu již zakořeněné nespokojenosti členstva a poklesu jejich aktivity. Pro představu níže tabulka pravidelných cvičení v Tyršově domě.

Skupina	Den cvičení	Čas
Muži	úterý, čtvrtek, sobota	20:00–21:00
Ženy – „Ženský odbor“	pondělí, pátek	19:00–20:00
Dorost	středa	20:00–21:00
	sobota	19:00–20:00
Žáci	středa, sobota	18:00–19:00
Žákyně	pondělí, pátek	17:00–18:00
Posluchači obchodní školy	úterý, čtvrtek	20:00–21:00

Tab. I. – Časy pravidelného cvičení Sokol Mělník 1909⁵³

Kromě kulturních a tělocvičných akcí hostil Tyršův dům i agitační přednášky politických stran. Tento fakt jednotu navenek značně zpolitizoval. Apolitický či

51 Obzor III., č. 7.

52 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. Č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Jednatelská zpráva 9. března 1909.

53 Mladé Podřipsko V., č. 46.

lépe řečeno nestranický Sokol propůjčoval sál například k přednášce Antonína Hajna z České strany státoprávně pokrokové⁵⁴ a zároveň ke stejným účelům i České straně agrární⁵⁵ či poslanci Šustrovi z Národní strany svobodomyslné.⁵⁶ Jednota se však snažila aktivně bojovat proti politickému kategorizování svého jména. Vydávala tak tyto politické přednášky za národ podporující akce, což bylo, je a bude vždy úkolem Sokola. Avšak jistému zaškatulkování v očích místních obyvatel se ani tak nevyhnula.

Pravidelnou, velmi milou a zároveň výdělečnou činností mělnických Sokolů byl každoročně pořádaný dětský den. Jako již tradičně tuto událost hostil Chloumek, což byla osada 3,5 km severně od centra Mělníka, dnes již součást města. Mělnická jednota si byla vědoma své povinnosti vůči mládeži z města a okolí a dětským dnem spojeným s hrami se ji snažila nalákat k lásce k pohybovým aktivitám. Zároveň taktéž získat finance použitelné na podporu své chráněnky z Ústí nad Labem.⁵⁷

Jako obvykle probíhal dětský den o posledním červnovém víkendu. Žactvo se postaralo o veřejné cvičení spojené s hrami a ženský odbor tradičně zajišťoval občerstvení v bufetu. Vstupné činilo 40 h pro dospělé, děti za polovinu. Za mělnické Sokoly se akce zúčastnilo 39 členů v kroji, 34 žáků, 37 žákyň a 18 dorostenců. Na účely podpory svěřené jednoty z Ústí bylo vybráno 31 K 67 h.⁵⁸ Na její žádost byly spolu s penězi zaslány též knihy do vlastenecké knihovny.⁵⁹ Kromě vlastenecky laděné literatury přidali mělničtí celý svazek cvičitelských listů, podle kterých mohli v Ústí nad Labem efektivně sestavovat pravidelná cvičení členstva.

Zbytek roku 1909 byl organizačně slabší. V zásadě se omezil pouze na již každoročně pořádané zavedené podniky, jakým byla například mikulášská zábava pořádaná pro děti ženským odborem anebo novoroční ples šibřinky blíže rozebraný výše. Mikulášská zábava pořádaná 4. prosince 1909 navíc ani neprobíhala v sokolovně, ale v místním hotelu p. Stádníka.⁶⁰ Ještě před koncem roku zasedal šibřinkový výbor, jenž vybral téma následujícího plesu konajícího se 5. února následujícího roku. Vítězným návrhem se stala „výprava Mělničanů na severní točnu“,

jenž odkazoval na události roku 1909, kdy se objevily první zprávy o dobytí severního pólu. Vstupenky na ples byly v prodeji za 3 K.⁶¹

Otázka aktivity mladých v Sokole se táhla mělnickou jednotou prakticky celou její historií. Generační obměna z roku 1906 měla situaci napomoci, ale z archiválií je patrné, že k výraznější změně nedošlo. Mezi nejčastěji uváděné důvody absence mladíků v Sokole patřila jejich nechuť k sokolské práci, která byla časově náročná a často také vnímána jako úmorná. Pro mladé muže bylo zároveň atraktivnější provozování sportu, v němž byla výrazněji uplatnitelná individualita a důraz na samotný tělesný výkon.⁶² Nabízí se proto otázka, zda byla předválečná mělnická mládež natolik pohroužena do moderních výtvarných dob a nepociťovala už tak silnou potřebu českého vlasteneckého angažování anebo zda se zkrátka nenacházela v životní fázi, kdy upřednostňovala spíše

↓ Budova mělnického gymnázia 1910–1996; dnes ZŠ Jungmannovy sady, vedle Tyršův dům. Zdroj: archiv autora; autor fotografie: Vojtěch Zmek

54 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis ze schůze správního výboru 6. května 1909.

55 Tamtéž, Zápis ze schůze správního výboru 5. listopadu 1908.

56 Tamtéž, Zápis ze schůze správního výboru 15. dubna 1909.

57 Tamtéž, Zápis ze schůze správního výboru 11. června 1909.

58 Obzor III., č. 28.

59 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis ze schůze správního výboru 9. září 1909.

60 Mladé Podřipsko V., č. 50.

61 Tamtéž, V., č. 52.

62 Tamtéž, VI., č. 1.

vlastní individuální zájmy. K zvýšení zájmu mladých se vedení jednoty snažilo přispět také prostřednictvím agitačních a úderných příspěvků v místním tisku, zaměřených především na dospívající obyvatele města.

Duben roku 1910 znamenal pro mělnickou jednotu citelnou ztrátu. Po delší nemoci zemřel bývalý starosta Sokola Mělník Viktor Vávra, jenž se na jejím vývoji podílel přes třicet let a posledních devět let stál v jejím čele. Mělničtí sokolové mu vděčili především za vybudování Tyršova domu, o jehož realizaci se velkou měrou zasloužil. Jeho památku uctilo při posledním rozloučení na chloumeckém hřbitově dvaatřicet krojovaných členů jednoty.⁶³

Nedlouho poté hostil pro sokoly významný Chloumek znatelně příznivější událost. Šlo o pravidelný dětský den spojený s výletem členstva a žákovským cvičením. Proběhl 26. června 1910, tedy skoro na den přesně po roce.⁶⁴ Účast však byla prakticky poloviční oproti předcházejícímu roku – 17 členů v kroji, 23 žáků, 22 dorostu a 41 žáků.⁶⁵ Tato skutečnost naznačuje blížící se krizi, která v mělnickém Sokole vyvrcholila ve sletovém roce 1912.

O letních prázdninách se zpravidla příliš necvičilo a děti měly volno úplně. Vedení jednoty však zasedalo a rokovalo nad budoucími projekty. Do již přeplněného Tyršova domu navíc během prázdnin přibyl nový činitel. Městská rada požádala Sokola o vypůjčení jedné místnosti pro výuku městského reálného gymnázia. Jelikož město podpořilo stavbu sokolovny za příslib, že jim bude Sokol vycházet vstříc, nezbylo nic jiného než přijmout tuto žádost a povolit gymnáziu bezplatný pobyt v jedné z místností sokolovny. Pouze během zimních měsíců museli zástupci gymnázia přispívat na otop a svítivo.⁶⁶

↑ Mělničtí Sokolové před Tyršovým domem, rok 1910. Zdroj: Státní okresní archiv Mělník, fond Prchlík Josef.

63 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis ze schůze správního výboru 11. května 1910.

64 Tamtéž, Zápis ze schůze správního výboru 2. června 1910.

65 Tamtéž, Zápis ze schůze správního výboru 7. července 1910.

66 Tamtéž, Zápis ze schůze správního výboru 31. srpna 1910.

Umístění třídy reálného gymnázia v prostorách Tyršova domu bylo značnou částí členstva sokolské jednoty přijímáno s nelibostí. Událost z počátku října 1910 dokonce donutila část členů správního výboru k podání rezignace na své funkce v Sokole. Podnětem se stalo vyvěšení černo-žlutého praporu, symbolizujícího vlajku rakouského mocnářství, na budově Tyršova domu žáky reálného gymnázia. Na následné společné schůzce starosty jednoty a ředitele gymnázia bylo připomenuto, že škola má propůjčenou jen vnitřní místnost jednoty a že jakékoli zásahy do vnější podoby budovy jsou nepřijatelné. Ředitel gymnázia se ve jménu zainteresovaných žáků omluvil, načež většina rezignujících členů svou žádost stáhla.⁶⁷ Zůstává otázkou, zdali za tímto krokem byla mladická nerozvážnost anebo cílená provokace. V konečném důsledku to však byla bezpochyby událost, která jen napomohla k prohlubující se krizi mělnické jednoty.

Na zlepšení pověsti jednoty se snažil zapracovat ženský odbor, který společně s Čitárenskou komisí uspořádal na podzim oblíbené univerzitní extenze (přednášky). Ženy se tak pomalu, ale jistě vzdávaly své výhradní role strážkyň krbů. Témata čtyř proběhnuvších přednášek byla různorodá – „Příroda a člověk v severních polárních krajích“, „Mravní výchova moderního člověka“, „O jednotě česko-bratrské“ a „O projevování citů“. Přednášky hostil Tyršův dům dvakrát do měsíce v neděli od 3 hodin odpoledne a vstupné činilo 40 h.⁶⁸ I přes vhodně zvolený čas však byla návštěvnost tristní.

Právě přednášková činnost měla naplňovat pro Sokol významný koncept kalokagathie. Tedy nejen krása a dobro tělesné, nýbrž i duševní. Bylo potřeba zapracovat na rozvíjení ducha, aby slabým duchem netrpělo silné tělo. Nicméně z výše zmíněného lze vyznívat, že ne vždy se tato snaha setkala s úspěchem.

O pozvednutí nálady ke konci roku se v jednotě zasadila tradičně pořádaná mikulášská zábava. V roce 1910 se po roční pauze mikulášská navrátila do Tyršova domu, kde začala o 8. hodině večerní. Pro návštěvníky byl připraven pestrý program – krátké divadelní představení či cvičení francouzských gymnastů.⁶⁹ Sokol tímto úspěšným večerem završil svůj veřejný život roku 1910 a již se chystal na pořádání šibřinek první únorovou sobotu roku následujícího.

Ty se nakonec konaly 4. února s tematickým zařazením „pohádky máje“. Program byl primárně zaměřen na taneční páry. Nezapomnělo se však ani na netančící návštěvníky, pro které byl připraven kabaret s vybranými představeními. Zábava vydržela až do brzkých ranních hodin, kdy se společnost ku vši spokojenosti rozešla.⁷⁰

Krizové roky 1911 a 1912

Od svého založení se ženský odbor vyznačoval intenzivní veřejnou činností. Snaha místních žen dostat své dosavadní pozici v sokolské hierarchii a pokud možno ji posunout na roveň s muži byla zřejmá. Zvyšující se snahy ženského odboru o zrovnoprávnění lze klást do souvislosti s volbami do říšské rady z jara téhož roku. Jednalo se totiž o všeobecně rušnější období poznamenané politickou soutěží a paralelně probíhající debatou o přiznání volebního práva ženám. Již v únoru roku 1911 podaly zástupkyně ženského odboru Sokola Mělník na pravidelné valné hromadě návrh na zrovnoprávnění všech žen s muži v rámci sokolského žebříčku.⁷¹

Proměna pozice žen z původního výsadního postavení pečovatelek a strážkyň domácích krbů byla v předválečném období zjevná. I přes dobově podmíněné snahy žen si zasedání valné hromady s tímto návrhem příliš nevědělo rady. A byť

67 Tamtéž, Zápis ze schůze správního výboru 13. října 1910.

68 Obzor IV., č. 41.

69 Mladé Podřipsko VI., č. 49.

70 Obzor V., č. 6.

71 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 14, Zápisy ženského odboru 1907–1913, Zápis z ustanovující schůze ženského odboru 22. února 1911.

získal většinovou podporu, došlo k jeho odložení na pozdější dobu. Čekalo se, jaké stanovisko v této otázce zaujme ústřední výbor Č.O.S., který se jím zabýval na své schůzi 22. dubna 1911.⁷²

Ani výbor však neposkytl jasnou odpověď. V zásadě nechal řešení na jednotách s tím, že členky ženského odboru jsou též členkami jednoty. Definitivní rozhodnutí o poměru žen odložilo vedení Č.O.S. na pozdější dobu.⁷³ Už dříve se však na listopadovém valném sjezdu roku 1910 Č.O.S. vyjádřila v tom smyslu, že „Sokolstvo jest organisace branná. Žena nemůže proto v ní býti ani starostkou, ani náčelnicí, ani jednatelkou, poněvadž v ní by se brannost neobrážela.“⁷⁴ V mělnické jednotě se do počátku první světové války ženám podařilo prosadit, aby alespoň předsedkyně a náčelnice měly hlasovací a jednací práva ve správním výboru, avšak výhradně ve věcech přímo týkajících se ženského odboru.⁷⁵ Na zrovnoprávnění ženy musely vyčkat až do prvních poválečných měsíců.

Dalším ožehavým tématem mělnické jednoty byly akce na podporu českých obyvatel z *ohroženého území*. Podpora českých menšin byla rovněž jedním z témat výše zmíněné schůze Č.O.S. Ostatně Sokol Mělník byl díky své poloze předurčen k těmto národ posilujícím výpravám. Nejčastějším cílem vlasteneckých snah byl nedaleký Liběchov, který se stal místem zvýšeného česko-německého potýkání již během 19. století. V této tradici se pokračovalo i na počátku 20. století. Na popud Č.O.S. připravili mělničtí po několikaleté přestávce výlet do Liběchova v květnu 1911. Ačkoli bylo členstvo vyzváno k účasti v co nejhojnějším počtu, své kroje si sokolové měli nechat doma.⁷⁶ Vedení jednoty tak nejspíše nechtělo poutat svým výletem přílišnou pozornost úřadů anebo napomoci vzniku sebemenšího konfliktu.

Podstatně větší slávu vzbudil tradiční dětský den na Chloumku konaný 29. června téhož roku.⁷⁷ Událost se opět po roce velmi vydařila a čistý výtěžek z ní činil 555 K 77 h, který si však jednota nenechala sama pro sebe. Polovinu z něj totiž věnovala místním sborům učitelským, které použily obnosu k zakoupení knih a opatření vyučovacích pomůcek nemajetným dětem.⁷⁸

To však bylo téměř vše, s čím z organizačního potenciálu vyrukovala mělnická sokolská jednota pro rok 1911. Během prázdninové letní schůze se správní výbor rozhodl tuto skutečnost zvrátit. Spolu s obchodníky s vínem, vinařským spolkem a zástupci města padlo předsevzetí uspořádat pro mělnické obyvatele slavnost vinobraní.⁷⁹

↑ Pohlednice s Tyršovým domem z roku 1912. Zdroj: Státní okresní archiv Mělník, fond Prchlík Josef.

72 Obzor V., č. 11.

73 Tamtéž, V., č. 18.

74 J. SCHÜTOVÁ, *Ženy v Sokole*, s. 71.

75 J. ČVANČAR, *Památník k oslavě šedesátiletí*, s. 72.

76 Mladé Podřipsko VII., č. 20.

77 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis ze schůze správního výboru 31. května 1911.

78 Mladé Podřipsko VII., č. 29.

79 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis ze schůze správního výboru 4. srpna 1911.

Ta proběhla 1. října 1911 za výrazné účasti obyvatel města. I přes nepříznivé a chladné počasí akce předčila veškerá očekávání. Průvod, jenž tvořil jednu z hlavních částí doprovodného programu, začal o 2. hodině odpolední. V procesí kráčela hudba následovaná mládeží v národních krojích. Dále alegorické vozy znázorňující bohatou úrodu a náročnou práci spojenou s pěstováním vinné révy. Významnou část průvodu tvořili samotní vinaři, za nimiž se řadily další alegorické vozy a skupiny mělnických občanů. Sokolská jednota se průvodu přímo neúčastnila, přestože patřila k hlavním organizátorům celé slavnosti.

Primární úloha sokolů přišla v pozdějších hodinách, kdy se návštěvníci akce přesunuli z náměstí přímo do Tyršova domu, kde pokračovali v zábavě za doprovodu hudby. Čistý zisk z koncertu odehrávajícího se v sokolovně činil enormních 2140 K.⁸⁰ Tyto peníze byly do značné míry využity na úhradu nákladů spojených s všesokolským sletem následujícího roku.

Rok 1911 byl zakončen tradiční mikulášskou zábavou, avšak opět mimo prostory Tyršova domu. Šibřinkám se toho roku dostalo jen velmi málo prostoru, z pramenů tak lze vyčíst jen kusé informace. Víme jen, že proběhly první sobotu v únoru 1912 a čistý výtěžek činil 271 K 47 h.⁸¹ To odpovídá přibližně polovině běžného výdělku minulých let.

Zlatým hřebem předsetového roku tak zůstalo vinobraní. I cvičební činnost vázla, vždyť první cvičební hodiny po letních prázdninách začínaly až na počátku října. Není tak velkým překvapením, že nebylo uskutečněno ani každoroční okrskové cvičení, a to zkrátka z důvodu nedostatku aktivních cvičenců.⁸²

Patrný úbytek členstva byl dalším citelným zásahem do stále neutuchajících snah vedení jednoty. Vždyť ještě v roce 1910 měla jednota 341 členů, ale o dva roky později, v roce sletovém klesl počet členů na 303. Ženský odbor zasáhla podobná krize, kdy ve stejném časovém rozmezí přišly ženy z odboru o třetinu členek.⁸³

Rok	Mužské členstvo	Ženský odbor
1905	267	—
1906	271	—
1907	295	62
1908	287	66
1909	297	72
1910	341	78
1911	303	54
1912	311	68
1913	345	69
1914	361	není známo

Tab. II. – Tabulka vývoje členské základny Sokol Mělník 1905–1914⁸⁴

80 Obzor V., č. 40.

81 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis ze schůze správního výboru 16. února 1912.

82 Tamtéž, Zápis ze schůze správního výboru 11. října 1911.

83 J. ČVANČAR, *Památník k oslavě šedesátiletí*, s. 70–71.

84 J. ČVANČAR, *Památník k oslavě šedesátiletí et SOKA Mělník*, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914 et Věstník sokolské župy Barákovy 1913–1915.

Obavy o průběh slavnostního sletového roku 1912 tak byly v Mělníku veliké. Už od počátku roku přitom veškeré přípravy směřovaly právě k tomuto vrcholu. Během léta se v Praze očekávala ohromná akce. Poprvé se totiž nejednalo jen o český všesokolský slet, ale jeho součástí byl i první slet Svazu Slovanského Sokolstva, který byl založen díky předcházejícímu úspěšnému všesokolskému sletu roku 1908.⁸⁵ Událost tak měla přivítat velké množství českých i zahraničních návštěvníků.

Mělnická jednota se snažila využít sletu jako pomyslného odrazového můstku z prožívaného neutěšeného období. Každému aktivnímu účastníkovi byla uhrazena cvičební legitimace i náklady spojené s dopravou, a to jak na samotný slet, tak i na předšletovou zkoušku probíhající v Karlíně.⁸⁶ Současně měli mělničtí povinnost postarat se o chráněnou jednotu z Ústí nad Labem, jež vyslala do Prahy svých 11 mužských cvičenců a 8 žen. Na pokrytí výloh spojených se sletem zaslali chráněné jednotě částku 200 K.⁸⁷

Mělnická výprava nebyla výrazně početnější. Vsesokolského sletu se za mělnické zúčastnilo 32 cvičících členů v kroji, z nichž bylo 23 mužů a 9 žen.⁸⁸ Přesto se nakonec jednalo o dílčí úspěch. Krize, v které se jednota tou dobou nacházela, předznamenávala nejistý úspěch tohoto podniku. Mělničtí přesto vypravili na slet 1912 větší výpravu než na předcházející, proběhnuvší roku 1907. Tento účastnický rekord nakonec opravdu znamenal pomyslný odrazový můstek z nejhlubší krize jednoty počátku 20. století.

Kvůli sletu musel být tradiční dětský den na Chloumku posunut až na první červencovou neděli. Vše začalo průvodem z města, v kterém kráčela maskovaná mládež. Na místě poté proběhlo cvičení sokolské mládeže a žáci s žákyněmi místních škol zazpívali národní písně. Akce tehdy trvala až do západu slunce.⁸⁹

Na rozdíl od předcházejícího roku se na sklonku léta 1912 okrskové cvičení konalo. Bylo tomu u příležitosti otevření sokolovny v blízkých Nebuželích 15. září. Nebužely se staly první vesnicí okresu s vlastní tělocvičnou. Nezřídka se stávalo, že okrsková cvičení I. a II. okrsku župy Barákovy bývala spojena. Stalo se tomu i nyní, kdy Nebužely sice patřily do I. okrsku, ale Mělník spolu s nedalekými Čečelicemi, Obřístvím, Přívory a Všetaty do II. okrsku. Zahajovací proslov dokonce přednesl starosta mělnického Sokola JUDr. Vendelín Tadra.⁹⁰ Do Nebužel vyrazili mělničtí dopoledne autobusem a na večer se vrátili vlakem. Cvičení se zúčastnilo 18 mužů, 9 žen a 13 žáků.⁹¹

Rekordní účast mělnických Sokolů na VI. všesokolském sletu přispěla k zlepšení jejich pověsti ve městě. Určitý vliv na vnitřní stabilizaci jednoty měla též skutečnost, že část členstva, většinou vnímaná jako problematická, Sokola v téže době opustila. Tito bývalí členové se stali jádrem nově utvořeného křesťansky orientovaného tělovýchovného spolu Orel, jenž však prozatím fungoval jako tělocvičný odbor při Katolické jednotě sv. Josefa.⁹² Sokolu tak v Mělníku vznikl konkurent, jehož existence paradoxně přispěla k zklidnění poměrů uvnitř jednoty i k postupnému zlepšení jejího veřejného obrazu. Z dobového tisku je zároveň patrné, že mělnické prostředí dlouhodobě vnímalo sokolské aktivity jako významnou součást místního společenského života, což dokládají formulace zdůrazňující, že „... Mělník jest sokolsky laděný...“.⁹³ A to i přes skutečnost, že pouze minimum obyvatel Mělníka

85 Julius DOLANSKÝ, *Sto deset let Sokola: 1862-1972*, Praha 1973, s. 56-57.

86 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904-1914, Zápis ze schůze správního výboru 25. dubna 1912.

87 100 let Sokola Ústí nad Labem: 1894-1994. Ústí nad Labem 1994, s. 8.

88 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904-1914, Zápis ze schůze správního výboru 8. srpna 1912.

89 Pšován II., č. 28.

90 Věstník sokolské župy Barákovy 1913, s. 6.

91 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904-1914, Zápis ze schůze správního výboru 24. října 1912.

92 Petr PRAGER, *Historie sportu na Mělníku*. Mělník, 2013, s. 54.

93 Obzor VII., č. 18.

se při sčítání lidu roku 1910 přihlásilo k jinému než katolickému náboženství.⁹⁴ Podobné poměry lze sledovat i v dalších městech, jako třeba v Táboře či Polné, kde sokolové tvořili tradiční oporu „umírněných antiklerikálních sil“.⁹⁵ Častokrát byl v té době sokolský antiklerikalismus založen na Husově tradici, jež byla zároveň úzce spjata s národem. Už tato animozita napomáhá k pochopení pozdějších vztahů mezi oběma spolky.

Na podzim roku 1912 se mělnickým sokolům naskytla další příležitost posílit své postavení ve městě. V říjnu téhož roku vypukly Balkánské války, v nichž bojovalo i mnoho Slovanů, přičemž někteří příslušníci se ještě v létě účastnili VI. všesokolského sletu. Pod záštitou Červeného kříže vyhlásil Sokol Mělník sbírku na podporu bojujících Slovanů spojenou s přednáškovou činností v Tyršově domě. Během jediného měsíce se podařilo pro bojující Slovany vybrat 2341 K 20 h. Úspěch tohoto podniku svědčí o zlepšující se pověsti Sokolů v Mělníku.⁹⁶

Biograf jako klíč k cestě z (nejen) finanční krize

Opětovný nárůst počtu členů mělnické jednoty byl důvodem k optimismu. Finanční situace nicméně byla stále značně neutěšená. Dluh vzniklý ze stavby Tyršova domu jednotu stále zatěžoval. Navíc museli mělničtí myslet i na chráněnou jednotu z Ústí nad Labem. Na popud několika členů začal správní výbor na počátku roku 1913 jednat o pořízení biografického zařízení, které mělo zlepšit finanční situaci jednoty.

Na pravidelné dubnové valné hromadě roku 1913 představoval návrh na zřízení biografu pod hlavičkou Sokola, hned po volbách do správního výboru, jeden z hlavních pilířů jednání. Otázka byla projednávána v rámci volných návrhů a inicioval ji bratr (br.) Šolc, jenž zároveň otevřel rozsáhlou debatu na toto téma. Vyústěním bylo rozhodnutí zřídit konsorcium pro kinematografická představení, vedené právě Šolcem. Sobotní večery a celé neděle byly v Tyršově domě vyčleněny právě nově vzniklému konsorciu. Program sokolovny se tak rozšířil o další aktivitu do už tak přetíženého kulturního a tělocvičného provozu jednoty.

Celá koncepce byla promyšlena i z finančního hlediska. Totiž výtěžek z představení měl jít v první řadě na zaplacení výloh spojených s představením, poté na splacení půjčky spojené s biografem a zbytek případně pokladně Sokola. Pro lepší představu o fungování celého projektu byl na valnou hromadu přizván br. Lingr z jičínské jednoty, která již tehdy měla s pravidelným promítáním zkušenosti a vřele je mělnickým doporučovala.⁹⁷

Otázka biografu byla ponechána výhradně konsorciu. Zbytek vedení jednoty se tak mohl plně soustředit na pořádání dalších výletů a veřejných cvičení. Hned 1. května zorganizovali výlet v krojích na nedaleký Harasov.⁹⁸ Jednalo se o významný posun od nedávných výletů, které se v poslední době konaly povětšinou pouze v občanském obleku. Vycházky na Harasov se nakonec zúčastnil úctyhodný počet 29 členů.⁹⁹

Současně se však Sokol musel vyrovnávat s novou situací ve městě, spojenou se vznikem křesťansky orientovaného tělovýchovného spolku. Sokol byl přitom paradoxně označován za nepřímého iniciátora jeho vzniku, neboť podle někte-

94 Státní oblastní archiv v Praze: *Sčítání lidu 1910 – okres Mělník, obec Mělník, čp. 1–25*. eBadatelna. Dostupné online: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/6580/2> (cit. 13. 2. 2026.)

95 Stanislav BALÍK et al, *Český antiklerikalismus: zdroje, témata a podoba českého antiklerikalismu v letech 1848–1938*, Praha 2015, s. 206 a 241.

96 SOkA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis ze schůze správního výboru 15. listopadu 1912.

97 SOkA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis z valné hromady 6. dubna 1913.

98 Mladé Podřipsko IX., č. 17.

99 SOkA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis ze schůze správního výboru 26. května 1913.

rých názorů mělo vedení jednoty svým přístupem postupně odradit část katolicky orientovaných členů. Vedení Sokola se proti takovému výkladu vymezovalo a zdůrazňovalo, že se snaží vyhýbat zatahování stranických politických bojů do spolkového života. Ve stejném momentě však odkazovalo na stanovisko valného sjezdu Č.O.S., podle něhož „není místa pro členy Sokola v řadách výbojných organizací klerikálních“.¹⁰⁰

Mělnický Sokol též apeloval na mělnickou veřejnost prostřednictvím tisku, aby „toto semeno rozkolu [Orla – pozn. aut.] v městě našem odmítli a aby hromadným vstupem svým, svých rodin, učňů a dělníků do Sokola demonstrovali pro svůj Sokol, který otcové jejich založili, který půl století středem společenské a výchovné činnosti občanstva mělnického jest, pro ten svůj starý Sokol, který děti naše cvičí, muže a ženy tuží a ušlechťuje a všechny vrstvy občanstva pod svým lidovým praporem soustřeďuje.“¹⁰¹

Je přitom třeba připomenout, že vztahy uvnitř jednoty byly zejména v krizových letech 1911–1912 velmi napjaté a vznik nového tělovýchovného spolku přispěl k jejich uvolnění. Do jaké míry šlo o důsledek postupu sokolského vedení či spíše dobových okolností, nelze z dostupných pramenů jednoznačně určit. Jistotou však zůstává, že Sokol v Mělníku pokračoval ve své činnosti i v období první světové války. Katolicky orientovaný tělovýchovný spolek se však ani nestihl ustanovit pod zastřešujícím názvem Orel a během roku 1914 jeho činnost ustala. Orlové pak definitivně zahnždili ve městě na soutoku Labe a Vltavy až v roce 1922.¹⁰²

Jasným důkazem znovu nastartovaného rozvoje Sokola Mělník je velký počet výletů a pořádaných akcí. Za rok 1913 se jich nashromáždilo jako za uplynulé tři roky dohromady. Na konci května se konal zdařilý výlet na *ohrožené území* do Liběchova, který měl tou dobou jasnou převahu 908 Němců nad 230 Čechy.¹⁰³ Výletníci se vraceli domů až na večer za zpěvu sokolského pochodu. Negativně na to reagoval jeden německý obyvatel Liběchova, který vyzval výletníky k omluvě za tento popěvek. Dotyčný byl však místními označen za „přivandrovalého Prusáka“, který chce pouze vyvolávat konflikty. Místní české i německé obyvatelstvo spolu totiž jinak vycházelo velmi dobře.¹⁰⁴

Po dlouhých letech jednota uspořádala též dvoudenní výlet, tentokrát do Českého ráje, a to o víkendu 21. a 22. června. Sokolové využili služeb železnice, a tak alespoň na začátku nemuselo 31 účastníkům zájezdu špatné počasí kazit dobrou náladu. První zastávkou byla Sobotka, kde na mělnické čekal uvítací výbor místních Sokolů v krojích, který je dovedl až na náměstí, kde pro ně byla připravená večeře a čekali reprezentanti města a okresu. Poté se výletníci vydali na hrad Humprecht, odkud se po prohlídce vydali zpět do Sobotky. Tam již čekala taneční zábava, která trvala až do ranních hodin.

Druhého dne se mělníci vydali na hrad Kost. Po občerstvení v podhradí zavedl výletníky program vlakem do lázní Sedmihorek. Tamější lázeňská kapela uvítala Sokoly skladbou „Lví silou“, načež následoval lázeňský oběd. Po něm přišel na řadu zlatý hřeb zájezdu, a to návštěva hradu Valdštejn, který si výletníci s chutí prošli a pak už spěchali do blízkého Turnova na vlak, který je odvezl zpět do Mělníku.¹⁰⁵

Podrobný popis průběhu dvoudenního výletu zde není uveden z důvodu hodnocení jeho správnosti či nesprávnosti, napomáhá pochopit sokolskou sociální praxi doby. Sokolské výlety tohoto typu plnily hned několik funkcí, ať už šlo o posílení vnitřní soudržnosti či utužování vazeb mezi dílčími jednotami. Zároveň se jejich prostřednictvím otevíral prostor pro performanci sokolské identity. Ceremoniální vítání v Sobotce, užívání bratského oslovení i návštěvy národně významných památek odpovídaly ustáleným formám, jimiž Sokol legitimizoval své působení

100 Mladé Podřipsko IX., č. 22.

101 Tamtéž, IX., č. 22.

102 P. PRAGER, *Historie sportu na Mělníku*, s. 54.

103 Stráž na Labi III., č. 20.

104 Tamtéž, III., č. 11.

105 Obzor VII., č. 27.

coby nositel národních a občanských hodnot. Ani společenská zábava spojená s hodováním a tancem s místními děvčaty¹⁰⁶ nepředstavovala nutně vybočení z těchto ideálů. Jednalo se spíše o způsob trávení volného času, který byl pro spolkový život přelomu 19. a 20. století klíčový.

Mělník se začal opět stávat cílem výletů ostatních jednot, většinou to bylo v rámci vycházek do okolí. O víkendu 9. a 10. srpna přijel Sokol z Prahy VII – Holešovic, jehož zástupci se po setkání s mělnickými Sokoly vydali na průzkum nedalekého Kokořínska.¹⁰⁷

V mezičase stále probíhala jednání a přípravy kinematografického konsorcia ohledně vybudování biografu v rámci jednoty. Povolení k provozování představení získalo v srpnu 1913 s tím, že je třeba adaptovat budovu, aby splňovala bezpečnostní předpisy.¹⁰⁸ Zbytek prázdnin se tak nesl ve znamení příprav na promítání či další výletní činnosti do Nebužel, Obříství a Čechelic a přednáškových aktivit o Janu Husovi a Karlu Havlíčku Borovském.

Historicky první biografické představení odehrál Sokol v sobotu 18. října 1913. Místní tisk o této události, vnímané jako významný milník kulturního života města, poměrně obsáhle informoval. Samotný průběh promítání se v zásadě nelišil od dnešní doby. Program byl zahájen reklamami na místní obchodníky, po nichž následovalo promítání jednotlivých filmových titulů. Odpoledne téhož dne proběhlo rovněž samostatné představení pro dětské publikum. Podle stanoveného programu se projekce konaly pravidelně každou sobotu od 20 hodin, každou neděli od 15 hodin odpoledne pro děti a večerní představení pro dospělé od 19:30. Vstupenka byla rozdělena do tří cenových kategorií – I. 1 K, II. 60 h, III. 40 h. Jednalo se tak o poměrně nákladnou zábavu, pro srovnání: vstup na celovečerní šibřinkový ples vyšel na stejnou cenu jako III. kategorie lístků do biografu.¹⁰⁹

Podzim a počátek zimního období se v Sokole nesl ve znamení úspěšného a navštěvovaného biografu. Nezapomínalo se však ani na již zaběhlé akce, jakou byla kupříkladu mikulášská zábava, jež se konala v sobotu 6. prosince 1913.¹¹⁰ I ta doznala značného zvýšení úrovně, kdy byli pozváni František Zöllner a Bedřich Bozděch, salónní komikové z Prahy a budoucí filmoví herci. Spolu se zvýšením kvality produkce došlo k zvýšení ceny za vstup ze 40 h na 1 K, rodinné vstupné bylo 2,5 K.¹¹¹

Zlepšující se renomé mělnické jednoty podnítilo Sokoly z nedalekých Chorušic k otevření otázky reorganizace župního uspořádání. Sokolské jednoty v širším okolí Mělníka totiž převážně spadaly pod dvě rozsáhlejší župy, Barákovu a Fügnerovu, jejichž ústředí sídlila v Praze. Vzdálenost od centra i velikost těchto organizačních celků přitom komplikovaly užší spolupráci mezi jednotlivými jednotami. Chorušičtí Sokolové proto navrhli vznik samostatné župy Mělnické, která by sdružovala regionálně blízké jednoty.

Nová župa měla zahrnovat celkem 18 jednot z okolních měst a obcí, které doposud náležely k třem různým župám – Barákově, Fügnerově a Podřipské (Mělník, Vysoká, Nebužely, Chorušice, Řepín, Vtelno, Vysoká Libeň, Byšice, Liblice, Všetaty, Přívory, Nedomice, Obříství, Čechelice, Lužec, Cítov, Mšeno a Stránka).¹¹² Výzva byla uveřejněna 19. prosince 1913 v jednom z mělnických listů s tím, že do konce roku se mají zainteresované jednoty ozvat ústřední měl-

106 Tamtéž, VII., č. 27.

107 Mladé Podřipsko IX., č. 32.

108 SOkA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. Č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis ze schůze správního výboru 8. srpna 1913.

109 Mladé Podřipsko IX., č. 43.

110 SOkA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. Č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis ze schůze správního výboru 16. října 1913.

111 Obzor VII., č. 49.

112 Tamtéž, VII., č. 52.

nické, jestli s návrhem souhlasí. Vyjádření zaslaly jen tři jednoty, a proto byl návrh prozatím odložen.¹¹³

První únorovou sobotu roku 1914 opět proběhly šibřinky Sokola Mělník. Tou dobou ještě nikdo netušil, že se jedná o poslední předválečnou akci tohoto typu. Téma znělo „ze všech koutů světa“, nikdo tak nemohl být překvapen, když jeden z hostů dorazil na ples na pravém indickém slonu. Tato událost nenechala klidným ani jediného z místních novinářů, můžeme si o ní přečíst v prakticky všech místních tiskovinách. Silný mráz však donutil návštěvníky šibřinek rychle se skrýt do útrob Tyršova domu, a tak si slona nikdo příliš neužil. I tak večer nabídl pestrý výběr masek z celého světa.¹¹⁴

Každoroční valná hromada byla v Mělníku toho roku odložena kvůli přednášce o Slovensku v místním hotelu. Opožděná valná hromada zaznamenala rekordní návštěvu 165 členů. Opět, stejně jako před rokem, byl jedním z ústředních témat biograf. Zhodnotilo se jeho dosavadní výborné působení, kdy za necelý půlrok provozu splatil 4655 K z celkové půjčené částky 13771 K.¹¹⁵

Biograf tak sice naplňoval svůj finanční potenciál, ale dovedl jednotu též k zhoršení vnitřních vztahů. Mohla za to zvýšená vytíženost Tyršova domu zapříčiněná pravidelnými víkendovými představeními. Navíc se mezi členstvem rozšířila informace, že jednotu, jakožto spolek, nemůže dle zákona vlastnit na sebe biografickou licenci. Ta tak musela být upsána pouze na jednotlivce, přesněji na br. Hnátku z biografického konsorcia, jehož nespolehlivost a nekomunikativnost působila jednotě veliké potíže.

První potíže spojené s licencí psanou na br. Hnátku nastaly již v květnu 1914. Zmíněný si totiž osoboval nakládání s ní a odmítal podepsat listinu, že licence patří též celému konsorciu. Odmítl rovněž dále jakkoli komunikovat přímo s vedením jednoty.¹¹⁶ Spor pokračoval v červnu, kdy starosta Sokola JUDr. Vendelín Tadra oznámil ujednání s kinematografickým konsorciem o jeho zániku a převedení pod přímou správu Sokola. K tomu si vyžádal podpis br. Hnátku, který se jím měl vzdát licence právě ve prospěch jednoty.¹¹⁷ Ten to však prozatím odmítl a pokračoval ve svém vyhýbavém chování vůči jednotě i nadále.¹¹⁸ V pozdějších měsících spor mezi br. Hnátkem a jednotou vyvrcholil úplným odloučením obou stran. V Tyršově domě tak nebylo možné dále promítat. Sokol si nakonec propůjčil licenci za poplatek od jednoho pardubického invalidy v říjnu 1915 a až tehdy mohl obnovit své pravidelné projekce.¹¹⁹

Poslední velkou akcí, jíž se mělničtí Sokolové zúčastnili před válkou, byl brněnský slet konaný 28. až 29. června 1914. Na slet odjelo 19 členů mělnické jednoty v krojích, přičemž cvičení se mělo zúčastnit 6 mužů a 4 ženy.¹²⁰ Okázalou demonstraci češství v Brně však narušila zpráva z bosenského Sarajeva o atentátu na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Slet byl tak předčasně ukončen a mělničtí se zklamaní vydali domů. Navíc bylo jasné, že po vydání manifestu „Mým národům“ budou Sokoly plánované srpnové výlety do Karlova Týnu, na Křivoklát a do Rakovníka zrušeny.¹²¹ Nad Evropou se začala stahovat mračna.

113 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. Č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis ze schůze správního výboru 21. ledna 1914.

114 *Mladé Podřipsko* X., č. 6.

115 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. Č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis z valné hromady 7. dubna 1914.

116 Tamtéž, Zápis z mimořádné schůze správního výboru 19. května 1914.

117 Tamtéž, Zápis ze schůze správního výboru 10. června 1914.

118 Tamtéž, Zápis z mimořádné schůze správního výboru 22. června 1914.

119 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. Č. 6, Zápisy ze schůzí správního výboru 1914–1927, Zápis ze schůze správního výboru 10. září 1915.

120 J. ČVANČAR, *Památník k oslavě šedesátiletí*, s. 73.

121 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. Č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914, Zápis z mimořádné schůze správního výboru 22. června 1914.

Mělnický Sokol mezi tradicí, krizí a modernitou počátku 20. století

Poslední roky před vypuknutím Velké války do značné míry změnily a předurčily budoucí vývoj mělnického Sokola. I když z dnešního pohledu může Sokol se svými myšlenkami a činnostmi působit zastarale, ve své době byl moderním a progresivním spolkem. Jak studie ukazuje, Sokol Mělník nepředstavoval výhradně tělovýchovný spolek či nositele národních ideálů, ale především působil jakožto komplexní sociální prostor, v němž se každodenně utvářely podoby moderního občanství, kolektivní identity i genderové role. V lokálním prostředí se protínaly ideály „otců zakladatelů“ s ekonomickými omezeními, organizačními konflikty a proměnlivými sociálními vztahy, které formovaly místní podobu sokolského života.

Sokol Mělník vstupoval na práh 20. století jako již místně etablovaná pronárodní instituce s dlouhou historií. Výstavba sokolovny v roce 1904 představovala zásadní mezník, jenž významně proměnil fungování jednoty. Tyršův dům se stal nejen chrámem tělovýchovy, ale především společenským a kulturním centrem celého města. Tato skutečnost s sebou nesla nové výzvy – zatížení dluhem ze stavby, vysoká vytíženost budovy a s tím spojené napětí mezi ideálem sokolské tělovýchovy a finanční realitou kulturního provozu. Sokol Mělník se tak snažil v mimořádně dynamickém období počátku 20. století sladit svou výchovnou, kulturní i národní misi s nároky moderní společnosti.

Vlastnictví sokolovny hrálo dvojí roli. Na jedné straně značně posílilo prestiž Sokola, v době otevření Tyršova domu fungovalo v českých zemích pouhých 101 dalších sokoloven.¹²² Tím mu umožnilo stát se nepostradatelným aktérem veřejného života města. Na druhé straně přispělo k postupnému oslabování pravidelné cvičební činnosti a k nárůstu vnitřních sporů. Trvalo několik let, než se situace ustálila a sokolové se naučili v nových poměrech fungovat a opět naplno prosperovat.

Následující významnou změnu v poměrech mělnického Sokola přinesl vznik ženského odboru. Bezpochyby se jednalo o součást širší proměny společnosti včetně struktur sokolského hnutí na přelomu 19. a 20. století. Ženy se tak pozvolně vymaňovaly z tradiční role pečovatelek a strážkyň krbů a začaly vystupovat jako samostatné aktérky spolkového života. Do jejich činnosti se řadila nejen samotná tělovýchova, ale i organizace společenských akcí, přednášek a dobročinných sbírek.

Tato ukázka dobové ženské emancipace v Mělníku narážela na dobové představy o ženské mravnosti a vhodném chování. Ženský odbor si však svou píli dokázal vydobýt stabilní pozici. V krizových momentech navíc ženy často vykazovaly větší míru aktivity a organizační spolehlivosti než mužské členstvo. Naopak v dobách prosperujících byla jejich role v mělnické jednotě mírně upozadována a přednost dostávaly jiná témata, ať už se jednalo o biograf, pravidelné výlety či spor s katolicky orientovaným tělovýchovným konkurentem v Mělníku. Snaha žen o zrovnoprávnění v rámci mělnické jednoty s muži tak zůstala v předválečných letech nenaplněná. Zrovnoprávnění se ženy dočkaly v rámci Sokola Mělník v roce 1919.¹²³

Dalším klíčovým aspektem byla národní role mělnického Sokola. Svou polohou v jazykově smíšeném regionu byl předurčen k zvýšené podpoře českého etnika na „ohroženém území“. Občasné výpravy do nedalekého Liběchova, péče o chráněnou jednotu z Ústí nad Labem či neodmyslitelná účast na všesokolských akcích jasně ukazují, že Sokol v Mělníku chápal své poslání v rámci širšího národního boje, a nejen jako lokální tělovýchovný spolek.

122 P. ROUBAL, *Československé spartakiády*, s. 57.

123 SOKA Mělník, f. TJ Sokol Mělník, inv. č. 6, Zápisy ze schůzí správního výboru 1914–1927, Zápis z mimořádné schůze správního výboru 15. dubna 1919.

Krise mělnického Sokola v předválečném období, projevující se úbytkem členstva, nízkou účastí na cvičeních a vnitřními rozpory, zároveň odhalila limity sokolského hnutí. Tradiční sokolské zdůrazňování kázně a kolektivní odpovědnosti zde narážely na proměňující se mentalitu mladé generace, jež stále více inklinovala k individuální formě trávení volného času.

Pozoruhodným momentem byla i krátkodobá existence místní konkurence v podobě tělovýchovného spolku Orel. Ačkoli se jednalo o krátkou epizodu, pro Sokol paradoxně sehrála stabilizační roli. Odchod části členů přispěl ke zklidnění poměrů v jednotě, která se tak mohla soustředit na postupné zlepšování své pověsti ve městě.

Za hlavní bod zlomu pak lze považovat zřízení biografu v roce 1913. Jednota byla schopná zareagovat na moderní formu zábavy a využít ji ve svůj prospěch. Přestože zprvu přineslo promítání nové konflikty a organizační nesnáze, později se stalo důležitým zdrojem financí a upevnilo vazbu Sokola s širokou veřejností. Z Tyršova domu se tak definitivně stalo místně výjimečné moderní kulturní centrum, které vysoce překračovalo rámec tradiční tělovýchovy.

Mělnický Sokol lze chápat jako mikrosvět předválečné české společnosti, v němž se v koncentrované podobě odrážely důležité společenské procesy nacionalizace, sociální diferenciaci i kulturní modernizace. Lokální spolek se tak může stát klíčem k porozumění tomu, jak byly velké ideje národa, pokroku a emancipace prožívány, realizovány a přizpůsobovány každodenní praxi.

Vypuknutí první světové války násilně přerušilo tento vývoj a uzavřelo specifickou fázi dějin sokolského hnutí, charakterizovanou vírou ve společenský vzestup. Na zkušenosti získané v předválečných letech mohl mělnický Sokol navázat i v nových politických a společenských poměrech po roce 1918.

SEZNAM LITERATURY

100 let Sokola Ústí nad Labem: 1894–1994, Ústí nad Labem 1994.

Denisa NEČASOVÁ, „Pažatý, stehnatý“ muž – „pažatá, stehnatá“ žena? Gender a tělocvičné aktivity 19. století, in: H. AMBROŽOVÁ a kolektiv, *Historik na Moravě*, Brno 2009, s. 719–734.

Historický lexikon obcí ČR 1869–2005. I. díl [online] [cit. 3.1.2026]. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/docs/107508/8bc22eb2-b0bd-8ff2-1256-dd9373457cd4/13n106cd1.pdf?version=1.0>

Jan KILIÁN a kol, *Mělník*, Praha 2010.

Jan KILIÁN, *Dějiny Liběchova*, Liběchov 2016.

Jan WALDAUF, *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*, Luhačovice 2007.

Jaroslav ČVANČAR, *Památník k oslavě šedesátiletí tělocvičné jednoty sokol Mělník 1868–1928*, Mělník 1928.

Jitka SCHŮTOVÁ, Ženy v Sokole, in: J. SCHŮTOVÁ a M. WAIC, *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších střeoevropských zemích. Vznik a vývoj do druhé světové války*, Praha 2003, s. 66–79.

Josef STÁHLÍK (ed.), *Mělnicko: z jeho života a práce*. Sborník vydaný k otevření Masarykova kulturního domu na Mělníce, Mělník 1936.

Julius DOLANSKÝ, *Sto deset let Sokola: 1862–1972*, Praha 1973.

Marek WAIC, *Sokol v české společnosti 1862–1938*, Praha 1996.

Marek WAIC, *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*, Praha, 2018.

Marek WAIC, *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, Praha 2013.

Marie BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století. Gender sondy*, Praha, 2005.

Martin KLEMENT, Tělocvična: Symbol utváření mnohvrstevnatého jedincova sebepojetí, in: Milan HLAVÁČKA – Jakub RAŠKA, *Symboly doby: historické eseje*. Praha, 2019.

Milan HLAVÁČKA, *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*, Praha, 2006

Miroslav TYRŠ, *Náš úkol, směr a cíl*, Praha 1910.

Petr PRAGER, *Historie sportu na Mělníku*. Mělník, 2013.

Petr ROUBAL, *Československé spartakiády*, Praha 2016.

Stanislav BALÍK et al, *Český antiklerikalismus: zdroje, témata a podoba českého antiklerikalismu v letech 1848–1938*, Praha 2015.

Vojtěch ZMEK, *Formování a první léta Tělocvičné jednoty Sokol Mělník*, bakalářská práce, FF UK, Praha 2022.

ARCHIVNÍ PRAMENY

Státní okresní archiv Mělník, fond Tělocvičná jednota Sokol Mělník

inv. č. 3, Zápisy ze schůzí správního výboru 1885–1897.

inv. č. 5, Zápisy ze schůzí správního výboru 1904–1914.

inv. č. 6, Zápisy ze schůzí správního výboru 1914–1927.

inv. č. 14, Zápisy ženského odboru 1907–1913.

inv. č. 21, Zápisy ze šibřinkového výboru 1907–1928.

Státní oblastní archiv v Praze: *Sčítání lidu 1910 – okres Mělník, obec Mělník, čp. 1–25*. eBadatelna. Dostupné online: <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/6580/2> (cit. 13. 2. 2026)

DOBOVÝ TISK

Mladé Podřipsko: pokrokový týdeník podřipský. Mělník, 1905–1916.

Obzor: Lidový. Svobodomyslný. Pokrokový týdeník. Mělník, 1907–1914.

Pšovan: Agrární týdeník pro Mělnicko a okolí. Mělník, 1911–1914.

Stráž na Labi: Časopis ku obraně jazykového pomezí Podřipska. Liběchov, 1910–1915.

Věstník sokolské župy Barákovy, Praha, 1913–1936.